

Франк Хофер

Не пропуштајмо шансу коју нуди криза: у одбрану политике опоравка утемељене на трајном јавном инвестирању и расту плата

Предлог Организације за сарадњу и развој (ОЕЦД) и њој сличних да се после привремене и циљне државне интервенције вратимо у свет идентичан оном из пред-кризних времена, ризичан је и представљао би расипање јавних фондова. Ако желимо да делујемо на темељне узроке кризе и у центар стратегије опоравка ставимо социјалну правду и достојанствен рад, онда се као неопходне показују структуралне промене у прерасподели дохотка, пореском систему и на тржиштима капитала.

А. Најдубљи корени глобалне економске кризе

У многим земљама у задњих неколико деценија плате и социјална давања нису расли паралелно са растом продуктивности. Промене у институцијама и у законској регулативи која регулише тржишта рада и капитала, комбиноване са агресивним стратегијама што бржег максимирања профита омогућиле су, у ствари, власницима приватних предузећа и финансијског капитала да присвоје највећи део добити остварене растом друштвене продуктивности. Претње исељавањем капитала и обустављањем инвестиција довеле су до слабљења регулативе на тржишту рада и пораста не-трајног запошљавања. Глобална покретљивост капитала довела је, са своје стране, до настанка „пореских рајева“ и конкуренције у сфери пореза, смањујући могућност држава да опорезују капитал, доводећи до обарања пореских стопа и додатно слабећи регулативу. У међувремену је висока профитна стопа у финансијском сектору почела да врши притисак на предузећа у сфери производње како би и она својим акционарима обезбедила нешто слично. Тако су профити „пренадуваног“ финансијског сектора постали мерило и за реалну економију.

Све у свему, како се јаз међу приходима ширио, терет пореза падао је све више на леђа запослених и потрошача, ограничавајући тако

додатно куповну моћ народа. Широм света регистрован је раст некавалитетних, несигурних и неформалних облика запошљавања.

У многим земљама, слободна тржишта капитала у великој мери ограничавају могућност влада да воде експанзивну тржишну политику, пошто би сваки раст инфлације довео до одлива капитала и ризика избијања валутне кризе. Ова ограничења која тржиште капитала намеће, комбинована са све мањом могућношћу убирања пореза, довела су до смањења простора за јавне инвестиције, док су ниске плате поставиле границу приватној тражњи. И поред тога - с обзиром да је брз раст приватног дефицитарног трошења подржан финасијским „мехуром од сапунице“ успешно прикривао дугорочну неодрживост растуће неравнотеже у прерасподели и трговини - укупна тражња остајала је на високом нивоу. То је створило илузију да потрошња може да расте упркос смањеном уделу плата у новоствореној вредности: на чињеницу да раст плата не прати раст продуктивности гледало се само као на вид социјалне неправде, заборављајући да се ту ради о проблему којим би требало да се бави економска политика.

Докле год цене некретнина расту чини се да „мехур“ свима омогућава да буду на добитку. Он, међутим, као било која друга пирамидална шема, може да опстаје само ако му се прикључују нови и нови људи. „Мехур“ само по себи тражи да се даље лабаве критеријуми за добијање кредита: како јаз између стварних прихода и цена некретнина расте, уколико се желе привући нови клијенти на тржиште некретнина, услови кредитирања се морају ублажити. Финасијска неодговорност тако просто мора да расте.

А када је „мехур“ пукао нису биле погођене само пренадуване привреде - и земље које су своју стратегију темељиле на извозним вишковима и хвалиле се солидном финасијском политиком, доживеле су крах своје политике засноване на принципу „свођења суседа на просјачки штап“. Оне више нису могле да недостатак домаће тражње надокнађују све већим извозним вишковима. Извозне машинерије су се зауставиле. Шампиони извоза су схватили да су стварну робу разменили за привлачне, али токсичне комаде хартије. Уместо да буде праведно прерасподељена у оквиру друштва, добит од раста продуктивности је једноставно проћердана.

Спасавање финасијског система избављањем неодговорних банака није довољно да би се отклониле дубинске неравнотеже и повећала укупна тражња. У време рецесије, приватне инвестиције стагнирају. Презадужени потрошачи не могу и даље да троше преко онога што имају. Показује се да не постоји алтернатива трајној и снажној

противцикличној интервенцији државе у сфери монетарне и фискалне политике.

Али државна интервенција може да има трајан успех само ако је прате мере усмерене на исправљање дисфункционалног раста плата (карактеристичног за протекле деценије), изградњу истински праведног и прогресивног пореског система и промену нефункционалних тржишта капитала.

Б. Алтернатива заснована на достојанственом раду

У глобализованој економији најбоља је да и глобална решења буду усклађена. То захтева постојање међународних правила за тржишта рада и капитала. „Глобални пакт о запошљавању“ Међународне организације рада (МОП) пружа политички оквир који те потребе може да задовољи.

Инвестирање у будућност, отварање нових радних места и повећање минималне плате.

У условима рецесије много више нових радних места отвориће се путем јавних инвестиција, него смањењем пореза. Пружање квалитетних јавних услуга читавом грађанству и изградња инфраструктуре представљају кључ за смањење неједнакости, изградњу друштва која никога не искључују и пружање већих могућности сиромашнима. Квалитетно здравство и образовање за све, решавање стамбеног питања и друге јавне услуге којима сви, без разлике, имају приступ, смањују потребу за личном штедњом и повећавају део прихода који становништву стоји на располагању.

Заустављање пада плата и промоција опоравка заснованог на њиховом расту.

Уколико се, међутим, жели избећи дефлација, смањити неједнакост у платама, обезбедити да добит од повећања продуктивности буде праћена вишим примањима и осигурати трајано одржив ниво потрошње - повећано јавно инвестирање мора бити употпуњено одређеним институционалним мерама. Једна од њих је и доношење закона о минималној плати, комбиновано са централизованим или усклађеним колективним преговарањем. То је најбољи начин да се уведе «минималац» и разлике у платама смање. Сиромашна домаћинства троше већи део својих прохода, па повећање плата, посебно примања слабо плаћених радника, води повећању укупне потрошње. Истовремено би требало ограничити могућност заснивања несигурног радног односа пошто се на тај начин олакшава «заобилажење» радних права и

колективних уговора. Клаузуле у јавним уговорима морале би да од уговорача и подуговарача захтевати исплаћивање плата које су у складу са важећим колективним уговорима. Уз то, морало би се повећати запошљавање у јавном сектору и одржавати тамошњи ниво плата – такве плате би онда служиле као додатно упориште платама у целој привреди.

Држава мора да се бори против покушаја послодаваца да оспоравају жељу радника за оснивањем или придруживањем синдикатима. Она за то мора да припреми терен и то тако што ће користити институцију проширеног дејства колективних уговора и савета запослених. Свако „спасавање“ или државна субвенција морају да зависе од тога да ли радници у предузећу учествују у реструктурирању кроз процес колективног преговарања.

Одржавање и подизање нивоа социјалне сигурности

Системи социјалне сигурности су најбрже и најефикасније средство којим се у временима криза фактички повећавају приходи запослених. Ако су свеобухватни, ови системи делују као аутоматски стабилизатори и у време рецесије - уколико се желе очувати ниво прихода и приватна потрошња - морају јачати.

У земљама у развоју у којима такви системи не постоје, потребно је хитно – ако желимо да милионе људи извучемо из сиромаштва – увести минимално социјално осигурање које укључује основне пензије, дечије додатке, приступ здравственим установама, адекватна решења за привремено запослене и додатке за случај недовољне запослености или незапослености. То ће допринети повећању тражње и представљати неопходан додатак сваком законодавству које се односи на минималне плате, а желело би да буде делотворно.

И коначно, владе морају заштитити улоге у пензионим фондовима. Системи „проточног бојлера“ су отпорнији на хировитости тржишта капитала. Свака пензиона шема – приватна или јавна - мора бити законски обавезана на гарантовање минималне стопе приноса која не сме бити нижа од стопе приноса државних обвезница.

В. Нужност глобалних структуралних промена

Предложене мере тешко ће се уводити и неће моћи опстајати без реструктурирања глобалног финансијског система. Тај систем је био покретач претходног, неуспелог економског система.

Вратити могућност опорезовања капитала. Порески „рајеви“ се морају затворити. Како би се ово питање разрешило, банке које у њима

оперишу (непосредно или путем банака-ћерки) или су ангажоване у некој другој врсти пореске утаје, морају бити протеране из главних америчких и европских финасијских средишта. Од мултинационалних компанија треба захтевати да пријављују своје глобалне профите и плаћају јединствен порез (где се сав посао који су обавиле посматра као целина), да би се онда проценило колики је део прихода зарађен у свакој од земљаља понаособ и на њега плаћао национални порез. Сељење финасија по свету требало би учинити крајње непривлачним. Порези на богатство, наслеђе и високе приходе морали би се повећати како би се уравнотежило пореско оптерећење у друштву и повећала куповна моћ обичних грађана. Први корак ка томе могло би да буде увођење пореза на крупне непокретности, што би се на националном нивоу дало извести релативно лако.

Ограничавање спекулативних и високоризичних активности финасијског капитала. Једна сасвим мала такса на трансакције хартијама од вредности довела би до укидања непроизводних спекулација на финансијским тржиштима заснованим на малим зарадама по јединици, а великом промету. Висок порез на велики и брзо остварен профит, додатно би смањио мотивацију за спекулисање на финансијским тржиштима. Подизање нивоа обавезне резерве за банке и примена класичних правила за хипотеке смањили би могућност стварања финасијских „мехурова“. Банкама би требало дозволити да послују као приватни предузимачи само ако саме сnose одговорност за своја улагања и никад не постају толико велике да би могле да банкротирају. Диверзификован банкарски систем - који укључује банке у којима за уштеђевине јемчи држава, оне које се јасно усмеравају у правцу развоја друштва и приватне банке – био би неопходан уколико се жели ограничити институционални лоби финансијског капитала и смањити његова моћ уцењивања. Што се агенција за процену ризика тиче, оне ће давати боље процене ако од тог капитала буду биле независне. Преко обавезне државне сертификације свих финасијских „производа“ мора се обезбедити заштита инвеститора од производа који су „токсични“. Ризичне операције са средствима пензионих фондова морају бити ограничене инсистирањем на гарантованој стопи приноса.

Г. Закључци

Уколико се предложене структуралне промене не изврше, ризикујемо да прилику коју нам данашња криза нуди, пропустимо. Безусловно обећање које су владе, после пропасти „Леманс брадерс“-а

дале - обавезујући се да ће банке, где стигну, избављати – заострило је питање моралности банкарских „игара на срећу“. Упумпавање новца у систем, без утицања на узроке глобалних неравнотежа, опасно је, неодрживо и ускоро би могло да доведе до нове финансијске кризе. Владе ће онда, међутим, имати много мање финансијске „муниције“ с обзиром да је она уместо за затварање казина била употребљена само за још један ватромет на Вол стриту.

Међународно одељење